

PRAZGODOVINSKA IN ANTIČNA KUTLURNA DEDIŠČINA NA TLEH DANAŠNJE SLOVENIJE

PRIHOD KULTUR BRONASTE DOBE

- delitev bronaste dobe: zgodnja, srednja in pozna

- v Sloveniji: 2.200 do 800 pr. Kr

ZGODNJA DOBA:

- gosta naseljenost ob stoječih in tekočih vodah (lažja oskrba z vodo in hrano)

- izdelava pramenaste keramike (Dolenjska, Štajerska in Prekmurje)

- še živijo koliščarska naselja na Ljubljanskem barju (kultura kolišč se z zgodnjo bronasto dobo konča)

SREDNJA DOBA:

- Z Slovenija:

- kaštelirje: s kamnitimi obzidji utrjena naselja na vzpetinah in gričih

- kulturo imenujemo kaštelirska kultura

- ohranjena kaštelirja: Škocjan in Debeli griž

- V Slovenija:

- kulturo im. srednjeevropska kultura gomil (način pokopavanja mrtvih – v gomile)

POZNA DOBA:

-pokopavanje v žarah -> kultura žarnih grobišč

- glede na posebnost materialne kulture delimo nosilce žarnih grobišč na ljubljansko in dobovško-rusko skupino

- razvite kovinske obrti: srpi, sekire, meči, nakit, kalupi z vlivanje kovin, kladiva, zagozde

- bakrova in svinčeno-cinkova nahajališča v okolici Cerknega, v Zasavju, na Pohorju in Kozjaku

- najbolj znano naselje: Oloris pri Doljnem Lakošu

- hiše iz prepletenih vej in šibja, ometana z ilovico, slamo in blatom, strehe iz slame

- ognjišča, v tleh luknja za shranjevanje živil, hlajenje jedi in pijač, za odpadke

- vodnjak s skodelico za zajemanje vode, ročne keramične posode

- gojili pšenico, proso in rž

- polja obdelovali s kamnitimi motikami

- bronasta igla za spenjanje obleke

- naselbina na Grajskem griču v Ljubljani, ob Ljubljaniči pristanišče

- poljedelci, živinorejci

- promet in trgovina po vodnih in kopenskih poteh, tovorili na konjih in mulah

HALŠKA KULTURA

- železno dobo delimo na: starejšo ali halštatsko in mlajšo ali latensko

HALŠTATSKA KULTURA

- 800-450 pr. Kr velik gospodarski in kulturni razcvet

- skupnosti na Slovenskem spadajo v jugovzhodnoalpsko halštatsko kulturo

- pomembno žarišče: Dolenjska

- kulturni vplivi z vzhoda in Italije

- razvoj kulture omogoča prehodna lega in bogata nahajališča železove rude

- višinska naselja ali gradišča na vzpetinah in gričih

- člani so se srečevali ob verskih slovesnostih, tam so trgovali, posvetovali, skrivali za obzidja ob nevarnosti

- manjpi zaselki in posamične kmetije tudi na ravninah

- obzidja z enim ali dvema vhodoma

- hiše: lesene, krite s slamo, lubjem ali deskami, stene premazane z glinenim ometom, tla iz steptane ilovice, en prostor, kamnito ognjišče, glinena, lesena in pletena posoda, statve, kamnito žrmlje, leseni stoli, mize in ležišča

- živinoreja; drobnica, govedo, prašiči

- polja: obdelovali z ralom, pšenica, ječmen, oves, prosa, zelje, koleraba, repa, grah, bob

- lov in ribolov -> višji sloj

- železarstvo: Dolenjska, Bela krajina -> nahajališča železove rude (limonitni gomolji), izdelovanje orožja, orodja, nakita

- mojstri steklenih izdelkov, kroglice za orglice in steklene obloge fibul (zaponke za spenjanje oblačil)

- razvita blagovna menjava: predmete iz železa in stekla za jantar iz baltskih dežel, grško keramiko, etruščanske posode in nakit

- vladarji: halštatski knezi z gospodarsko, vojaško, politično in versko oblastjo

- razslojenost kažejo predmeti iz družinsko-rodovnih grobnih gomil

- bogati: osebni okras, bojna oprema, prestižni predmeti iz tujine

-ženske: nakit iz steklenih in jantarnih kroglic ter brona

- revni: skromnejši predmeti in osebni okras

-ženske: eno vreteno iz preslic (pomen domače predilske in tkalske obrti)

- obredne palice in žezla iz ženskih grobov -> sloj svečenic

- številni sloj: kmetje, sloj fužinarjev, kovačev, lončarjev, vojska (konjeniki in pehota, sekira, dve sulici, okrogel ščit, oklep, čelade – skledaste in grebenaste)

-situlska umetnost:

-situle so izdelovali mojstri torevti

- v tanko bronasto pločevino so vtolkli in vrezali reliefne prizore v več pasovih ali frizih

-človeški in živalski liki v profilu, orožje, oprema prostorov, sprevodi z bojevniki, slovesen banket, športne igre, glasbeniki

- središče posoške skupnosti: Most na Soči

- naselbina brez obzidja, pravokotne hiše z enim vogalom obrnjene proti severu, stene iz brun ali tesanih plohov, ometane z ilovico-nanesli ornamente

KELTI IN LATENSKO OBDOBJE

- latenska kultura: 5. stoletje pr. Kr., nosilci: Kelti

-razvije se policentrično, središča med Marno in Karpati

- Kelti: prebivalci onstran Alp, ki so prišli v stik z italjskim svetom

- na naše ozemlje: 3. stoletje pr. Kr

- štiri latenske skupnosti: mokronoška na Dolenjskem, v S delih Bele krajine, Ljubljanski kotlini, na Gorenjskem in v večjem delu Štajerske so bili Tavriski, v Posočju idrijska skupnost, na Notranjskem in Krasu pa notranjsko-kraška

- osrednji in južni predeli Bele krajine: Kolapijani, nosilci viniške skupnosti, viniško grobišče

- Kelti – drzni bojevniki; pešci, konjeniki, bojevniki na vozovih, dvorezen meč, sulica, nož za odiranje in razkosavanje živali, škarje, britev za osebno nego, fibule za spenjanje plaščev in srajc, pasovi, meči

- ženska; rojevala in vzgajala otroke, skrbela za dom, vodo in hrano, nakit na različnih delih telesa

-Tavriskinje so si obleko spenjale z bronastimi in železnimi, tudi s srebrnimi fibulami različnih oblik, nosile so steklene in bronaste zapestnice, bronaste nanožnice, okrog pasu železne verige in bronaste sklepance

- največji razcvet: Noriki, v 2. stoletju pr.Kr. ustanovijo Noriško kraljestvo, Kelti prinesejo denarno gospodarstvo

GRKI NA SLOVENSKEM

- Slo ozemlje ni bilo vključeno v grško civilizacijo, le skromni trgovski stiki

- najpogostejši stiki v času halštatske kulture

-prvi grški novci v obdobju helenizma

- uvažali keramiko

- mit o argonavtih: Po poveljstvom Jazona so na ladji Argo odpluli iz Grčije, da bi našli zlato runo. Pot jih je vodila v Črno morje do Kolhide kjer ga je Jazonu res uspelo ukrasti. Na begu so iz Črnega morja zapluli v Donavo, iz nje v Savo in po njej do Ljubljane. Pri današnji Vrhniki so menda ladjo razstavili in jo prenesli do Jadrana, se tam spet vkrcali nanjo in se vrnili domov

RIMLJANI ZASEDEJO DANAŠNJE SLOVENSKO OZEMLJE

RIMSKA OSVOJITEV

- Rim po 2. punski vojni -> največja sredozemska velesila, veliko trgovskih stikov in gospodarskih povezav
- iz Italije: posodje, prestižni predmeti, vino in drugi sredozemski pridelki, vanjo pa sužnji, živina, kovine in jantar
- zaradi noriškega železa, ki je bilo zelo cenjeno, je imel Norik poseben položaj v razmerju do Rima
- vojaško-strateški položaj je bil zelo pomemben -> kraški prehodi so omogočali razmeroma lahek premik iz Podonavja v Italijo (grožnja Rimu)
- rimsko osvajanje slovenskega ozemlja:
 - začne: istrska vojna, 178-177 pr. Kr.
 - vrh: ilirske vojne, 35-33 pr. Kr.
 - konec: dalmatinsko-panonski upor, 6-9 pr. Kr.
- zaradi gospodarskih in obrambnih interesov so leta 181 pr. Kr. ustanovili kolonijo Akvilejo (Oglej)
 - izhodišče za prodor Rima v alpski in podonavski prostor
 - razkošne hiše, prestižni izdelki iz vsega imperija
 - pomembno kulturno, gospodarsko in upravno središče
- keltska in ilirska plemena: Tavriski (del Gorenjske, osrednja Slovenija, do hrvaškega Zagorja), Karni (deli Furlanije, Gorenjske, Idrijsko in Cerkljansko hribovje, Posočje do Tržaškega krasa in morja), Latobiki (Dolenjska), Japodi (Notranjska), Ambisonti, Histri, Katali, Sereti, Serapili, Jasi, Kolapiani...
- gosta poseljenost donavsko-balkanske province

RIMSKA MESTA

- razvoj mest: da bi ljažje vojaško in gospodarsko nadzirali ozemlje in razvili upravo
 - središča rimske oblasti, žarišča romanizacije

EMONA (Ljubljana)

- ustanovljena v času cesarja Tiberija
- pravokotne oblike, obdana z obrambnim zidom
- sredi mesta: forum- središče gospodarskega in kulturnega življenja; svetišča, kurija, bazilika, javne zgradbe
- stanovanjske četrti – inzule
- uničijo Huni, 425 leta

CELEJA (Celje)

-za čas cesarja Klavdija dobi naziv municipij

- 2. in 3. stoletje največji razcvet

- bogato provincialno mesto, značilne rimske, pravokotno sekajoče se ulice, patricijske hiše, svetišča, javna kopališča, nakit, pribori za kozmetiko, medicinski pripomočki -> razkošje

-v pozni antiki -> močno obzidje

-najlepši in najbolje ohranjeni spomeniki rimske dobe v Sloveniji so v Šempetru v Savinjski dolini. Tu so si ugledni in veljavni ljudje postavili grobnice

NEVIODUM (Drnovo pri Krškem)

-nastalo v času cesarja Vespazijana

- v njem so živeli Latobiki

- imelo rečno pristanišče

- ostanki vodnjakov, vodovoda, obrtnih dejavnosti, mogočnih hiš

PETOVIA (Ptuj)

-najpomembnejše rimsko mesto na slo. tleh

- nastalo na temelju starejših naselij ob strateško pomembnem prehodu čez Dravo

-najprej so tu postavili legijski tabor, v času Trajana dobi status mesta

- 2. in 3. stoletje največji razcvet; sedež številnih državnih služb za celotno Podonavje

- ostanki kamnitega mostu, cestišče z vrezanimi kolesnicami, kanalizacija, marmornati pločnik, svetišča

- 3. in 4. stoletje delovanje verskih skupnosti; mitraizem in krščanstvo

ROMANIZACIJA

- podrejena ljudstva so prevzemala rimsko materialno in duhovno kulturo

-okupirano ali mirno priključeno prebivalstvo se prilagodi razmeram in civilizacijskim standardom rimske države, sprejmejo latinščino kot jezik uprave in kulture

-avtohtono prebivalstvo- omejeno ali sploh nepismeno

- prinese prevzemanje vsakodnevnih dobrin (prehrana, oblačila), verske predstave (državna regija, mitologija)

-širjenje rimskega državljanstva -> pravice so bile podeljene postopoma in je bilo odvisno od vključenosti v pravni red rimske države

- cesar Karakala I. 212 razširi državljanstvo na vse svobodne prebivalce, rojene v rimskem cesarstvu

- širili kulturo, sprejmejo tudi provincialno izročilo in razvijejo pestro provincialno kulturo

-predrimski vpliv se kaže v poselitvi, naselbinskih tipih, gospodarskih dejavnostih (kamnoseštvo, rudarjenje, oblike kmetijstva), lokalni kulturi (oblika pokopa, lokalna božanstva)

-nosilci: trgovci, vojaki, veterani, obrtniki, uradniki

- vključevanje podeželskega prebivalstva v pomožne vojaške čete (širjenje rimskih navad pri moških)

RIMSKO PODEŽELJE

- vzdrževanje cestnega omrežja, zaradi prometa na velike razdalje, vojaških in političnih potreb

- čez slo: stranske in glavne ceste

ZAPORNI SISTEM CLAUSTRUM ALPIUM IULIARUM

- zgradili ta obrambni sistem v 3. in 4. stoletju, da bi imeli pod vojaškim nadzorom kopne prehode in občutljiva območja med Balkanskim in Apeninskim polotokom

- sestava: trdnjave, kasteli, dolinske zapore in signalni stolp

- ohranjeni objekti: stolp na Vrhniki, kastel na Lanišču, trdnjava Ad Pirum na Hrušici, obzidje trdnjave Castra v Ajdovščini in vodni stolp na Sv. Pavlu bad Vrhnikom

GOSPODARSTVO

- najpomembnejša dejavnost: poljedelstvo

- uvajali plužno poljedelstvo, novost: dveletni kolobar

- obdelovalne površine so povečevali z izsuševanjem močvirij, reguliranjem rek in krčenjem gozdov

- v naše kraje prinesli nove kulture -> nove kmetijske panoge: vinogradništvo, oljarstvo, sadjarstvo in vrtnarstvo

- zemlja v lasti države oz. cesarja, obdelovali domačini in plačevali davek, zemljo dobijo tudi veterani

-razvoj latifundije

- v pozni antiki primanjkuje suženjske delovne sile-> uveljavi se kolonat

- močan razvoj rudarstva

- obstoj obrti: lončarski, opekarski -> prva obrtna združevanje

- kamnoseštvo -> surovina iz kamnolomov na Pohorju, v Ljubljani in Podpeči

- mojstri antičnih kamnosekov -> lapidarije

- rimsko steklarstvo -> uvede se prsto pihanje, steklarne: Ptuj, Celje, Ljubljana

- mala mizarška, kovaška, tekstilna obrt, usnjarstvo, kožarstvo in različne tekstilne dejavnosti, gradbene obrti

- čez naše kraje: pomembne trgovske poti

- razvoj trgovine na temelju starejše jantarske poti

- najdbe amfor -> tovorili tekoče in razsute tovore

- pečatna keramika: lončarski izdelki v katerih so vtisnili žig izdelovalca
- razvejana trgovina tudi na daljše razdalje -> dišave, nakit
- obstajala je tudi notranja trgovina
- trgovine so bile ob forumih, potekale so tudi po rekah
- znano rečno pristanišče: Vrhnika (regulacija in preusmeritev toka Ljubljanice)

RIMSKO KULTURNO IZROČILO

ANTIČNO VERSKO IZROČILO POZNAMO NA PODLAGI:

- napisi na grobnikih, upodobitev različnih božanstev
- čaščenje celotnega rimsko-grškega panteona, polbogovi (Herkul), božanstva naravnih virov – nimfe, satiri, geniji
- vključevanje tudi lokalnih, staroselskih božanstev (Mars Latobius)
- častili s postavljanjem oltarjev in podob, hišni oltarčki s kipci bogov
- da bi cesarstvo bolje povezali, so oblasti spodbujale božje čaščenje vladarja, zato so bile svečeniške funkcije delno upravne

MITRAIZEM

- odrešenjski kult
- verovanja poudarjajo življenje po smrti
- širil med vojaki
- na Ptujso so uradniki in trgovci postavili številne mitreje

KRŠČANSTVO

- legende o mučenikih (Maksim Emonski, Maksimilijan Celjski)
- konec 3. stoletja pomembna krščanska skupnost v Petovini, kjer je deloval Viktorin Ptujski (škof, mučenec in pomemben cerkveni pisec)
 - prvi latinski razlagalec Svetega pisma, prvi znani literarni delavec na naših tleh
- milanski edikt, l. 313 krščanstvo postane enakopravna, kmalu privilegirana religija
- boj proti herezijam, sodelovanje na sinodah proti arijanstvu
- Hieronimom -> prvi prevajalec celotne Biblije v latinščino
- najpomembnejša bitka pozne rimske dobe: bitka pri Frigidu (394)
 - boj med Teodozijem (krščanstvo) in Evgenija (stari rimski kult)

POZNOANTIČNO OBDOBJE

- 4. in 5. stoletje so bili naši kraji prizorišče spopadov med vzhodnim in zahodnim delom rimskega imperija
- nenehne ogroženosti vplivajo na upad števila prebivalstev, spremenila sta se način gospodarjenja in naselbinska struktura
- naseljevanje v varnejše višinske naselja
- romanizirano in pokristjanjeno staroselsko prebivalstvo se je umaknilo v odročne višinske utrdbe ali refugije
 - ohranjeni: Ajdna nad Žirovnico, Ajdovski gradec pri Sevnici
 - manjša od nižinskih, razvito cerkveno organizacijo
- vdor mnogih plemen:
 - najštevilčnejši so bili Vzhodni Goti (Italija)
 - v Panonijo Langobardi
- vdor Hunov, Avarov, naselitev Slovanov